

A l'ombra de Josep Pla.

Cinc escriptors-periodistes gironins de la República

Els diaris, testimonis de la civilització moderna, van néixer amb el segle XX estretament relacionats amb les grans ciutats i els esdeveniments històrics. Pel que fa al cas català, l'any 2009 es van complir cent anys dels successos de la Setmana Tràgica de Barcelona. Més enllà de les interpretacions històriques i polítiques, aquell conflicte social va generar, per primera vegada, un debat en la premsa barcelonina de l'època en el qual va destacar la figura del poeta Joan Maragall. Abandonada la seva posició elitista d'allunyament social, Maragall s'hi va implicar adoptant des de les pàgines dels periòdics una posició crítica i combativa.

A partir d'aquell moment, els nous valors de la literatura catalana, com Josep Carner, Pere Coromines o Eugeni d'Ors, es van servir del periodisme literari per exposar els seus propis idearis. Aquest nou paradigma comporta una interessant evolució literària que condiona l'escriptura no tan sols a les grans ciutats com Barcelona, Madrid o París, sinó també en la premsa de totes les capitals de comarca de Catalunya, que veuen aparèixer tota mena de diaris, setmanaris i revistes i la proliferació de joves escriptors i periodistes que comenten l'actualitat política, social, cultural i literària.

Coincidint amb la Primera Guerra Mundial, apareixen a tot Europa noves veus i també nous oficis: la figura del corresponsal de guerra neix en aquell moment, per exemple. Algunes figures llegendàries del periodisme català, com Gaziel o Eugeni Xammar, es van formar i professionalitzar en els periòdics i a les trinxeres del front de guerra, seguint els models francesos. Així, el periodisme literari es va convertir en una veritable escola d'estil i de pensament, d'observació de la realitat, per a molts altres autors, sobretot per a una veritable generació d'escriptors-periodistes que va marcar el període d'entreguerres mundials, entre els quals van destacar Josep Pla, Josep M. de Sagarra o Joan Crexells. Altres figures, en canvi, com Gaziel o Manuel Brunet, van practicar en aquella època un periodisme de taula de redacció, estretament lligat amb la vitalitat dels ateneus, sobretot de l'Ateneu Barcelonès. Aquesta és una escriptura molt vinculada a l'actualitat del present, situada molt a prop de carrer, atenta a "les palpitations del temps", segons la coneguda expressió que va utilitzar Eugeni d'Ors en el seu *Glosari*.

Els esdeveniments històrics que van tenir lloc a l'Europa d'aquella època van repercutir a tot

Catalunya i també a les comarques gironines, i van contribuir a l'aparició i consolidació d'uns nous gèneres literaris que estan relacionats amb la vida de les ciutats i els pobles, la memòria personal i col·lectiva, el testimoni i la literaturització de l'experiència viscuda. A partir dels anys vint, la premsa europea, espanyola o catalana ja no conté només textos de condició literària (novel·la per entregues, relats curts, poesia) i textos considerats no-literaris (notícies, informacions, entrevistes, etc.), sinó que comencen a publicar-s'hi textos de gènere ambivalent, com l'article literari, el reportatge polític, la crònica de guerra, la crònica de viatges, el dietari de lectures crítiques, etc., que se situen en una zona híbrida que afecta la definició mateixa de la literarietat. Aquests gèneres han provocat i continuen provocant un debat fructífer en l'àmbit teòric i crític europeu.

El paper primordial de la generació literària d'entreguerres en la modernització de les lletres catalanes és innegable. Molts dels seus integrants van aconseguir la plenitud com a escriptors precisament a través de l'escola del periodisme. El periodisme català d'entreguerres s'ha convertit en un veritable capítol autònom i a part en la història literària de la cultura catalana, considerat, cada vegada més positivament, com una pedrera lingüística, estilística i narrativa, com una font inesgotable de models intel·lectuals i de tipus d'escriptors, com un mirall on anar a trobar una mostra diàfana de com la perfecta aliança entre catalanisme i cosmopolitisme va donar, a la Catalunya anterior a la guerra civil espanyola, personalitats d'una enorme singularitat.

Per aquestes raons, cal fer un esforç per recuperar i revaloritzar el lideratge i mestratge intel·lectual en la societat d'aquells grans escriptors-periodistes, així com abordar els ambients culturals i intel·lectuals al voltant de casinos i ateneus, o com en les redaccions dels diaris, que van fer possible l'emergència d'aquella inoblidable generació d'autors.

Potser es podria dir que l'enorme figura de Josep Pla, escriptor reconegut i clàssic de les lletres catalanes que disposa de gran quantitat d'estudis biogràfics, periodístics, literaris i històrics, no ha deixat veure amb claredat la multitud d'escriptors-periodistes de les comarques gironines que en els anys vint i trenta van començar a publicar i a dirigir diverses iniciatives literàries i periodístiques o polítiques avui poc conegudes. La figura de Pla és tan gran i, avui, tan indiscutida, que pot haver ocultat altres figures semblants a la seva, que el van precedir o que el van seguir, però que tenen en l'autor d'*El quadern gris* la seva millor

representació. Molts d'ells van escriure i publicar llibres i centenars d'articles de gran interès que mereixen ser rescatats i divulgats. La seva memòria, d'altra banda, interrompuda per la guerra i l'exili, o pel silenci, o pel llarguíssim túnel franquista, mereix també ser rehabilitada.

Aquesta exposició centra la seva atenció en el rescat del periodisme literari i autoreferencial d'algunes figures representatives de les comarques gironines. Vol restituir la memòria de cinc personatges injustament oblidats, que van morir a l'exili o que van quedar silenciats a l'interior, proposant un recorregut que reuneixi la documentació localitzada més rellevant, ordenada i presentada de forma coherent i atractiva. Claudi Ametlla, Manuel Brunet, Emili Vigo, Jaume Gascon i Agustí Cabruja són cinc figures de les comarques gironines (o vinculades amb les nostres comarques) avui no prou reconegudes del patrimoni cultural de la Catalunya dels anys de preguerra i de la immediata postguerra. Són ells cinc per diverses circumstàncies, algunes d'elles fortuïtes, però també podrien haver estat uns altres (pensem en Josep M. Corredor, en Joan de Garganta, o en el mateix Gaziel). Tots ells tenen relació amb alguna comarca gironina: Claudi Ametlla i Manuel Brunet amb l'Alt Empordà a través de Castelló d'Empúries; Emili Vigo amb el Baix Empordà a través de la seva vila natal, La Bisbal d'Empordà; Agustí Cabruja amb el Gironès, ja que era saltenc, i Jaume Gascon tant amb la Garrotxa, on va néixer, com amb el Gironès, on va viure la major part de la seva llarga vida. No es pot dir que tots cinc fossin amics o que alguna vegada haguessin arribat a treballar junts, però tots ells coneixen, escriuen, elogien o fins i tot ataquen alguna vegada Josep Pla i, entre ells, es relacionen en funció de les seves edats, dels diaris o revistes on escrivien o de les seves ideologies.

El més conegut és Claudi Ametlla (1883-1968), autor de les importants *Memòries polítiques (1890-1917), (1918-1936) i (1936-1940)*, tres volums publicats el 1948, 1977 i 1983, i de *Catalunya, paradís perdut* (1984). Tot i no ser gironí d'origen, Ametlla, que va ser corresponsal a Barcelona de l'Agència Havas i fundador de l'Agència Fabra, va ser governador civil de Girona l'any 1932 i va establir una àmplia xarxa de contactes amb intel·lectuals i periodistes gironins juntament amb el seu fill Josep M., exiliat a Mèxic i primer alcalde democràtic de Figueres. Des de l'exili de Perpinyà, va col·laborar a *Quaderns d'Estudis Polítics, Econòmics i Socials*. Retornat a Catalunya, va impulsar diverses iniciatives polítiques, entre elles el conegut Comitè Ametlla.

La controvertida figura de Manuel Brunet (1889-1957), que va ser redactor de *La Publicitat* i *La Veu de Catalunya* i va dirigir la revista *Mirador*, i va signar amb el pseudònim "Romano" nombrosos articles a la revista *Destino*, encara no és prou coneguda. De la seva vinculació amb Figueres, Castelló d'Empúries i Vilabertran, en queden una gran quantitat de col·laboracions a la premsa comarcal, literària i religiosa. L'any 2008 la família Brunet va cedir el seu fons documental a la Universitat de Girona.

Amic de Josep Pla i d'Eugeni Xammar, Jaume Gascon (1904-2005), després d'un periple vital per diversos països d'Europa, on va exercir de corresponçal a Berlín per a *La Publicitat* durant els anys trenta, va establir-se a Girona, on va fer de traductor. El llibre *Memòries d'un periodista català (1904-1940)* explica en primera persona les vivències d'un home que va arribar a parlar molts idiomes, va exercir de periodista a l'Alemanya nazi, sempre acompanyat de la seva càmera fotogràfica, i va conèixer la presó a l'Espanya de la primera postguerra franquista.

Emili Vigo va néixer a la Bisbal d'Empordà l'any 1917. La seva vida va estar marcada per la tuberculosi, la política i el periodisme. Va ser un periodista extraordinàriament precoç: va iniciar-se a *El Bisbalenc* amb només tretze anys. Abans de l'esclat de la guerra, es va convertir en secretari de Josep Irla, quan aquest era sotssecretari de Cultura. La mala salut i els problemes econòmics el van forçar a tornar a Catalunya el 1950. Va fer estades al sanatori de Puig d'Olena, on rebia visites de destacats intel·lectuals com ara Rafael Tasis, Eugeni Xammar o Ferran Soldevila i es cartejava amb polítics com Josep Tarradellas. Va morir prematurament l'any 1954.

Agustí Cabruja (Salt, 1911 – ciutat de Mèxic, 1983) va ser un periodista destacat del període republicà a l'àmbit gironí, ja que va fundar el periòdic *El Poble de Salt* i va col·laborar a *L'Autonomista*. Col·laborador de Lluís Companys, va treballar per al seu diari, *La Humanitat*, on va excel·lir especialment en el conreu de la crítica literària. Durant la guerra civil espanyola, va lluitar amb l'exèrcit republicà i el 1939 es va exiliar a França. Després d'estar uns mesos a un camp de concentració, es va establir a Montpeller, però poc després marxà a Mèxic. Va ser un intens col·laborador de la premsa de l'exili, i es poden trobar exemples de textos seus a les revistes *Ressorgiment*, *Pont Blau*, etc. També va publicar poesia, novel·la i retrats biogràfics.

Al seu volum *Notes del capvesprol*, un Josep Pla escèptic i melancòlic recordava que tot és llegendari i inaferrable. Que qualsevol cosa que passa, en una família, en un poble, en una gran ciutat, a tot un país, al cap de poc temps queda “oblidat en el naufragi —tantes vegades favorable— de l’oblit”. I encara pitjor, que les escasses persones que se’n recorden tenen “fama de pesats i de tediosos”. Per sort, però, de vegades “hi ha persones que posseeixen una forma o altra de memòria, excitada generalment pels papers dels arxius, memòria sempre fluixíssima.” Aquestes persones, segons Pla, mereixen una gran consideració: “Tot el que exposen és literalment incert i llegendari. Però, en fi, encara gràcies que hagin fet aquest esforç. Si no existissin aquestes persones, en aquest món no hi hauria res, absolutament res.” (OC 35, p. 552). Amb aquesta exposició, només pretenem haver fet l’esforç just de recordar els noms de Claudi Ametlla, Manuel Brunet, Jaume Gascon, Emili Vigo i Agustí Cabruja, a l’ombra de Josep Pla.

Xavier Pla

Francesc Montero